

ISAJON SULTONNING “ALISHER NAVOIY” ROMANIDA YOSH ALISHER OBRAZINING AKS ETTIRILISHI

Rustambek Umurzoqov

Farg‘ona davlat universiteti,
Filalogiya kafedrasida filalogiya fanlari falsafa doktori

Ro‘zaliyev Zokirjon Ergashali o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti,
Adabiyotshunoslik (o‘zbek adabiyoti) yo‘nalishi II-kurs magistranti.

***Annotatsiya:** Maqolada Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanida yosh Alisher obrazining aks ettirilishi, xayoti, ijodi xamda o‘zining o‘z davrida axloqiy, ma’naviy qadriyatlar asosidagi talqinlarga etakchilik qilganligi kengroq yoritilib o‘tilgan.*

***Tayanch so‘z va iboralar.** shaxsiyat, ruhiyat tasviri, ramziy-simvolik, tafakkur, mafkura, badiiy asar, badiiylik mezonlari.*

ОБРАЗ МОЛОДОГО АЛИШЕРА В РОМАНЕ ИСАДЖОНА СУЛТАНА «АЛИШЕР НАВОЙ».

***Аннотация** В статье в романе Исаджона Султана «Алишер Навои» изображен образ юного Алишера, его жизнь, творчество, а также то, что он в свое время вел интерпретации, основанные на нравственных и духовных ценностях.*

***Ключевые слова и выражения** личность, ментальный образ, символизм, мышление, мировоззрение, художественное произведение, критерии художественности.*

THE PORTRAYAL OF YOUNG ALISHER IN THE NOVEL "ALISHER NAVOI" BY ISAJON SULTAN

***Annotation** In the article, Isajon Sultan’s novel "Alisher Navoi" depicts the image of young Alisher, his life, creativity, and the fact that he led interpretations based on moral and spiritual values in his time.*

***Keywords and expressions** personality, mental image, symbolism, thinking, ideology, artistic work, criteria of artistry.*

Xalqimizning azaliy orzusi bo‘lgan Mustaqillik juda ko‘p jabhalarda bo‘lganidek, ma’naviyat sohasida ham katta o‘zgarishlarni vujudga keltirdi. Millatimiz hayotida mavjud bo‘lgan ma’naviy-axloqiy muammolarga har qachongidan ko‘ra ham diqqat-e’tibor kuchaydi. Istiqloq mafkurasi xalq va jamiyat hayotiga chuqur singib borayotganligining o‘ziyiq, badiiylik mezonlaridagi o‘zgarlarda namoyon bo‘lmoqda. Bugungi kunda globallashuv jarayonida ma’naviy qadriyatlarning hayotiy zarurati oshmoqda.

“Har kimning qalbida o‘z xalqining jajji qiyofasi yashaydi”, deydi Freytag. Ana shunday milliy qiyofani aks ettirish, XV asr Xuroson va Movarounnahr tarixi, ajdodlarimiz xarakteri, urf- odat, xulq-atvor, turmush tarzini yoritish, haqqoniy va tarixiy haqiqatlarga muvofiq gavalantirish ikki adib uchun qanchalik mushkul yoki aksincha bo‘lgan, deb o‘ylaysiz? “Navoiy” romanini yozmoqchi bo‘lgan davrda bobomiz qiyofasi quyuuq tumanlar ichida chirog‘i o‘chgan uy kabi zulmatda edi. Lekin unga pok niyat va ixlos bilan qadam qo‘yaverdi, ruhan kurashdi, mafkura va turli davrlar xiralashtirib qo‘ygan chiroq oynagini tozalab, qalblarga yorug‘lik olib keldi.

Isajon Sulton bu romanni 2016–2020-yillarda yozganligi ko‘rsatilgan. Roman 2021-yilgacha qayta ishlanib, nashrga tayyorlandi. Bu romanda tarixiy, badiiy, xotira asarlari bilan bir qatorda Qur’oni karimga murojaat qilindi, asardan Navoiy bitiklari kabi hamdlar o‘rin oldi: “Bu ma’voda hech kim o‘zining ne ekanini bilmaydi. Biroq o‘z tirikligidan, tevaragidagi hayot jo‘shqinligidan hayron-hayron turadi. Barchasi o‘zlarida ro‘y berayotgan o‘zgarishlarga ajablanib, Olamlar Parvardigoriga shu tiriklik uchun so‘ngsiz shukronalar aytishadi”. Adib jarayonda Oybekning “Navoiy” romanidagi voqealarni yanada mufassal o‘rgandi, tarixiy haqiqatlarni tikladi, ularni yanada boyitdi. Xususan, Oybek asarida Navoiyning bolalik va yigitlik chog‘larini tasvirlashni joiz deb topmasdan, asar voqealarida uning yetuk shoirlik davrini tasvirlaydi va to‘qima obrazlar tufayli Navoiyning ideallashtirilgan qiyofasiga kitobxon nigohini qadaydi. Isajon Sulton esa salafari ijodini to‘ldirib Navoiyning bolalik va o‘smirlik yillari ham ochib berilgan asar yozishga harakat qildi.

Isajon Sulton “Alisher Navoiy” romani uchun O‘zbekiston xalq yozuvchisi yuksak unvoni bilan mukofotlandi.

Isajon Sulton tasviri orqali yosh jiyanining qobiliyatiga befarq bo‘lmagan tog‘alari obrazi, ularning ulug‘ adib hayotida tutgan o‘rnini, bu orqali yaxshi shoirni zamona tarbiya qilishini ko‘rishimiz mumkin. Albatta, tug‘ma iste’dod ham muhim o‘rin tutadi, lekin yaqinlar, zamondoshlar e’tirofi Navoiyni kashf qiladi.

Isajon Sulton asarida esa voqealar rivoji Navoiy obrazi atrofida aylangan, to‘qima obrazlar ham “Navoiy” asarichalik ko‘p emas, endi u tarixiy shaxslar, dalil va isbotlar hamda qimmatli maktublar bilan boyigan.

Zero, Navoiy aytib o‘tgan illatlar hozir ham davom etib kelmoqda. Navoiyning turkiy til uchun mardona kurashi yuragingizni achishtiradi, hozir ham bu muammo boshqa ko‘rinishda bo‘lsa-da, ichimizda turqi sovuq bo‘riday kezib yuribdi. O‘zbek tilimiz yana bir Navoiyga muhtoj. Davr har birimizdan Navoiy bo‘lishni talab etmoqda. Ulug‘bek Hamdam aytganidek: “Binoyidek bo‘lish oson, eplay olsangiz Navoiydek bo‘ling”.

O‘zining bir qator hikoya va qissalari bilan o‘quvchilarini topa bilgan, adabiyotshunoslik ilmi sohasida ham muayyan tadqiqotlar olib borayotgan yozuvchi, shoir, munaqqid binobarin, yangi asr ostonasida adabiyot maydonida shakl va mazmun qamrovi, ma’no-mohiyati bilan badiiy tafakkur olamida turli xil mavzudagi asarlari bilan o‘quvchilar qalbidan joy olib ulgurgan ijodkorlardan biri Isajon Sultondir. Yangilanayotgan badiiy tafakkurga sezilarli hissasini qo‘shib kelayotgan Isajon Sulton izlanishlarida buning yorqin ifodasini kuzatamiz. Istiqlol davri adabiyoti shaxsni o‘zlikni anglash yo‘lidagi turfa xil holatlarni ramziy, majoziy, tasvir orqali aks ettirmoqda. Istiqlolga erishganimizdan keyin yaratilgan ko‘pgina asarlardan oliy rutbaga ko‘tarilgan, dunyo yaralishining sababi, adoqsiz ilohiy nur bilan yo‘g‘rilgan inson ruhiyatidagi o‘zgarishlarni asar sujetiga singdirganligini adibning bir qator nasriy asarlari misolida kuzatish mumkin.

---

1 Хаққулов И. Тасаввуф ва шеърят. – Т.: 1991. 161 б.

Bu davr adabiyoti mavzu nuqtai nazaridan ham, badiiy tasvir tamoyillari jihatidan ham biror qolipga solinmagan, tabiiy ravishda taraqqiy qilayotgan estetik hodisa sifatida namoyon bo‘layotganligini ham qayd qilib o‘tish lozim. Bu esa badiiy adabiyot uchun hayot haqiqatini ko‘rsatish bilan bir qatorda inson ruhiy olamidagi ma’naviy evrilishlarni, turfa xil ziddiyatli holatlarni tasvirlash jarayonida namoyon bo‘lmoqda: “Qahramonlar qismati, shaxsiyati, ruhiyati tasviri, tahlilidan ko‘pdan-ko‘p ramziy-simvolik ishoralar, shtrixlar, yana qandaydir sirli jihatlarga duch kelib xayolga tolasiz, ularning mag‘zini chaqishga urinasiz” , deb qayd etganda, adabiyotshunos Umarali Normatov haqli edi.

Shu boisdan ham, Istiqlol adabiyoti xilma – xil, turfa xil ohangdagi badiiy asarlarni maydonga keltirdi. Unda turli tuman ijodiy tajribalar qilish, turli “izm” lar izidan bora olish imkoniyati mavjudligi namoyon bo‘ldi. Bu davr adabiyoti tipik odamni emas, balki alohida o‘ziga xos va betakror odamni tasvir etmoqda. Istiqlol davri adabiyoti munosabatlar adabiyotiga, tuyg‘ular, kechinmalar adabiyotiga aylanib ulgurdi. Odam anglash qobiliyati sabab olamining sarvari darajasiga ko‘tarildi. Chunki hayot hodisalarini, o‘z fikr-u tuyg‘ularini, o‘zgalarning o‘y-u xayollarini anglab yetish kishini Yaratganni anglash sari olib boradi. «Anglash» tushunchasi zamirida bilishdan tashqari to‘yish holati ham mavjud. Inson hissiy – intellektual faoliyatining oliy ko‘rinishi bo‘lmish san’at hodisalariga tatbiqan ham anglash so‘zini burilishlar sababli hayot kechirish, fikrlash va sezimlar tarzida ro‘y berayotgan shiddatli o‘zgarishlar ruhiga moslashish uchun bugunning odami o‘zini ancha zo‘riqtirishi lozim bo‘ladi. O‘zlik sari eltuvchi uzun yo‘lni bosib o‘tish hech mahal oson bo‘lmagan. Fikr va ruhning yangilanishi estetik qarashlarning ham tozarishga olib keladi. Insoniyatning zavqi o‘zgarishi bilan azaldan o‘ziga xos bo‘lishga intilib kelgan ijodkorlar badiiy asar doimo undan oldin yaratilganiga o‘xshamaslikka intilish natijasi o‘laroq paydo bo‘ladi.

---

1 Хондамир. Макорим ул-ахлоқ. – Т.: Бадий адабиёт, 1967, 29-30 б.

Hikoya janri tarkibidagi o'zgarishlar turfa xil adabiy yo'nalishlar, muayyan yo'alishga xizmat qiluvchi adabiy oqimlar, tabiiyki, hikoya poetikasiga ham yangi yangi uslub o'zgarishlarni olib kirdi. Shu jihatdan, Isajon Sultonning "Qaydasan jannat?" turkumidan o'rin olgan "Yigirma birinchi asrning sakkiz yashar bolasi", "TOD", "Ayvon" hikoyalarining strukturasi yoki kompositsoin yaxlitligida ham ijodkorning o'ziga talqini kuzatish mumkin. Adib hikoyalarida insonni o'zligini anglash yo'lidagi harakatlari asosida uning qalb istiroblarini kuzatish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. - T.: Fan, 1986 -2003
2. Xondamir G'iyosiddin. Makorim ul-axloq. - T.: Badiiy adabiyot /Forschadan M.Faxriddinov, P.Shamsiyev tarjima-si. 1967.–135 b.
3. Dono Alisher. Alisher Navoiy haqida xalq afsonalari. – T.: Yosh gvardiya, 1968.
4. Vosifiy. Badoye' ul-vaqoye'. / Tarjimon N.Norqulov. - T.: Adabiyot va san'at, 1979. – 213 b.
5. Jomiy. Bahoriston / Forsiydan Sh.Shomuhamedov tarjimasi. – T.: Yozuvchi, 1997.
6. Oybek. Navoiy gulshani. Navoiy haqida maqolalar. T.: 1967.